

Reviewing and Criticizing the Book "*Post-Revolutionary Political Elites: A Class Analysis of Elite Turnover in Iran*"

Abraham Salehabadi*

Javad Aliabadi**

Abstract

Saei claims in his book that empirical evidence indicates the concentration of power sources in Iran; therefore, he tries to explain the distribution of power concentration in post-revolution governments. He claims that the concentration of power as a disability is the combination of the social class conditions of the political elites and the experience of powerful positions in the government bureaucracy by consciously refraining from research records and using the combinational approach of variable-oriented and case-oriented analysis. He conducts his research in a comparative manner and observes the relationship of a set. There are many mistakes in the theoretical and methodological parts of the book. The most important drawbacks of the book is the lack of attention to the unique history and trends of Iran. He does not pay attention to the fact that the circulation of elites is applicable in political systems that have not undergone radical, revolutionary, and war-imposed turmoil and transformation, and it is not appropriate in the case of Iran. Saei believes that the clerical stratum has a lot of power in the government. Contrary to his opinion, the fact is that clerics have a small presence in government cabinets. The thesis format of the book, spelling (typography), composition, writing, appearance and shape problems, and inappropriate name of the book are some of the book's disadvantages.

* Assistant Professor, Department of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran (Corresponding Author), Salehabadi@pnu.ac.ir

** Instructor of the law department, Payam Noor University, Tehran, Iran, j.aliabadi@pnu.ac.ir

Date received: 28/07/2024, Date of acceptance: 12/11/2024

Keywords: Power, Elites, Classes, Cabinet (government), Iran.

Extended Abstract

The book *"Post-Revolutionary Political Elites: A Class Analysis of Elite Turnover in Iran"* by Ali Saei was published by Tarbiat Modares University Press in 1400 in 300 copies and 317 pages. This book is part of the author's research entitled Sociological Analysis of the Power Elite Turnover in Iran after the 1979 Revolution. This book is written with a preface, five chapters, and a list of references. In the first chapter, titled The Research Problem, the author states his problem raises the research question, and discusses the necessity and objectives of the research. The second chapter, titled Experimental and Theoretical Literature, formulates the theoretical framework of the research. In the third chapter, the author shows his methodological framework. He specifies the operational definition of concepts, units of observation, and analysis and provides information about validity and reliability. The fourth chapter, titled Experimental Analysis, forms the longest chapter of the book. In this chapter, the author presents his findings about the thirteen government cabinets in Iran after the revolution, and then, in the fifth chapter, he writes his conclusions and presents suggestions.

This book presents an analysis of elite turnover in the Islamic Republic of Iran that ignores the unique trends and processes of Iran. This disregard for the uniqueness and unique historical features, along with the preference and glorification of the historical-comparative method in the form of a set-relationship analysis which has led to a distorted description of the current political elite in Iran. This is the result of ignoring two fundamental issues. On the one hand, the author does not pay attention to the fact that elite turnover is applicable in stable and solid political systems that have not undergone radical and revolutionary turbulence and transformation. In other words, regimes emerging from revolutions are not suitable subjects for elite turnover for various reasons; because revolutionaries who have achieved victory and seized power cannot ignore the process and results of the revolution and free themselves from the developments. Iran's political elite, who emerged from the heart of the revolution cannot be the subject of revolution turnover. In addition to the revolution, the eight-year war also left its mark and results on the Iranian elite and cannot be removed; therefore, the basis of Sae'i's work with these explanations is meaningless and irrelevant. On the other hand, the time range of the research is not very well-founded, which makes the research results not very reliable. The Bazargan interim government, which was appointed by Imam Khomeini and could not last for four years and emerged in

71 Abstract

revolutionary conditions, was not much different from the Revolutionary Council government and the Mahdavi Kani interim government, which the author did not examine. These two governments were also appointed and emerged in revolutionary conditions. It is not clear what the author's criteria were for excluding these two governments. It seems that the third and subsequent governments are more suitable for examination, and the previous five governments are not eligible for examination for various reasons. The most important drawbacks of this work is the lack of attention to history and effective trends in contemporary Iranian history. Many theories have been presented about the state of power in Iran, each of which rationalizes and conceptualizes aspects of Iranian history and social reality. For example, the theory of dependent development, the theory of modernization, and the theory of the conflict between the state and the nation. It is not possible to examine and analyze the concentration and distribution of power without paying attention to the concepts and theories arising from this background. On this basis, the lack of attention to history and effective trends in contemporary Iranian history is one of the fundamental disadvantages of Sae'i's book. In addition, the most important concept and index of the author (concentration and persistence) is in doubt. According to the author's definition of this index, the transfer of an elite from one ministry to another implies persistence; now, if the duration of an elite ministry in two ministries is less than that of an elite who has remained in one ministry for four years; the first one's persistence is greater than the second one, which is unreliable. The lack of presentation of competing theories and hypotheses in this study is a result of measuring the author's conscious refusal to consider and pay attention to competing theories and hypotheses. Conscious refusal means that the author has not paid attention to previous research and has started his research from scratch. This bold and controversial start by the author is not only not a good thing; it has also caused the author to disregard previous works on Iran.

Bibliography

- Boroujerdi Mehrzad, Rahimkhani, Kourosh (2018) , *Post-revolutionary Iran: A Political Handbook*, New York: Syracuse University Press.
- Boudon, Raymond, Bourricaud, Francois (1989), *A Critical Dictionary of Sociology*, English translation. The University of Chicago Routledge.
- Haghani, Mojgan (2009), "Report of the Sixth Social Science Book Criticism Festival in the Criticism Crucible (News and Reports)", *Month Book of Social Science*, New Volume, No. 22, pp. 112-115.
- Ragin, Charles (2009). *Redesigning Social Inquiry, Fuzzy Sets and Beyond*. University of Chicago Press. Chicago and London.

- Riggin, Charles (2009), *Comparative Method: Beyond Quantitative and Qualitative Strategies*, translated by Mohammad Fazeli, Tehran: Agah Publications.
- Riggin, Charles (2014). *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press
- Saei, Ali (2001), *Post-Revolutionary Political Elites: A Class Analysis of the Elite Turnover in Iran*, Tehran: Tarbiat-Modares University Press.
- Saei, Ali (2001), *Research on the Analysis of the Power Elites' Turnover in Iran, 1978-2019*, Tehran: Tarbiat-Modares University Press.
- Saei, Ali (2007), *Democratization in Iran*, Tehran: Agah Publications.
- Salehabadi, Ebrahim (2009), *Investigation of Social Factors Affecting the Formation of the Islamic Republic of Iran*, PhD Thesis in Political Sociology, Faculty of Humanities, Tarbiat-Modars University.
- Salehabadi, Ebrahim (2011), "Review and Criticism of the Book *Parliament and National Economic Development in Iran*", *Critical Research Journal of Humanities Texts and Programs*, Vol. 21, No. 4, pp. 157-182.
- Salehabadi, Ebrahim (2017), *Logic of Iranian Political Sociologists*, Tehran Kavir Publications.
- Sharifi, Ali (2008), "Review and Criticism of the Book *Democratization in Iran*", *Month Book of Social Sciences*, No. 7, 7, pp. 47-41.
- Taleban, Mohammad Reza (2006), "Sociological Analysis of Democratization in Iran", *Sociology of Iran*, Vol. 7, No. 3, pp. 94-104.
- Taleban, Mohammad Reza (2009), "Mechanisms and Sociology (The Role and Importance of Mechanisms in Explaining Social Phenomena)", *Methodology of Humanities*, Volume 15, Issue 61, pp. 63-102.
- Taleban, Mohammad Reza (2011), "Fuzzy Testing of Necessary and Sufficient Condition Hypotheses in Social Sciences", *Iranian Journal of Social Studies*, Volume 3, Issue 4, pp. 21-37.
- Taleban, Mohammad Reza (2012), "Methodological Research in Social Sciences", Tehran: Publications of Research Institute Imam Khomeini and Islamic Revolution.
- Taleban, Mohammad Reza (2015), "Fuzzy Analysis vs. Regression Analysis", *Journal of Social Sciences of Ferdowsi University of Mashhad*, Issue 26, pp. 197-219.
- Taleban, Mohammad Reza (2017), "Inappropriate Applications of Fuzzy Analysis in Iranian Sociology", in *About Sociology*, Tehran: Publications of Institute for Cultural and Social Studies.
- Weber, Max (2005), *Economy and Society*, translated by Abbas Manouchehri, Mehrdad Torabinejad and Mostafa Emadzadeh, Tehran: Samt Publications.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی پس‌انقلاب*: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران

ابراهیم صالح‌آبادی*

جواد علی‌آبادی**

چکیده

ساعی در کتاب خویش مدعی است که شواهد تجربی بر تراکم منابع قدرت در ایران دلالت دارد؛ بنابراین تلاش دارد تا توزیع تراکم قدرت در دولت‌های بعد از انقلاب را تبیین کند. ایشان مدعی است که تراکم قدرت به‌مثابه معلول، زیر مجموع ترکیب شروط علی طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی و تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی است. وی با خودداری آگاهانه از سوابق پژوهش و با استفاده از رویکرد ترکیب‌گرایانه تحلیل متغیرمحور و موردمحور، تحقیق خود را به‌صورت تطبیقی و ناظر بر رابطه مجموعه‌ای به انجام می‌رساند.

جدا از اعوجاجاتی که بر بخش نظری و روشی کتاب حاکم است، مهم‌ترین آسیب کتاب عدم توجه به تاریخ و روندهای منحصربه‌فرد ایران است. ایشان دقت نمی‌کنند که چرخش نخبگان در نظام‌های سیاسی باثبات و مستحکم که دچار تلاطم و دگرگونی رادیکال، انقلابی و جنگ تحمیلی نشده‌اند، قابل کاربرد است؛ نه در مورد نظام سیاسی ایران که به علل و دلایلی موضوع مناسبی برای چرخش نخبگان نیست. برخلاف نظر ساعی، واقعیت این است که روحانیون در کابینه دولت‌ها حضور کمی دارند. فرمت رساله‌ای کتاب، اشکالات املایی (تایپی)، انشایی، نگارشی، صوری و شکلی و نام بی‌مسمای کتاب از آسیب‌های کتاب است.

کلیدواژه‌ها: قدرت، نخبگان، طبقات، کابینه (دولت)، ایران.

* استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، Salehabadi@pnu.ac.ir

** مربی گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، j.aliabadi@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۰۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۲

۱. مقدمه

انقلاب اسلامی ایران، نقطه عطفی در تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران و دنیای معاصر محسوب می‌گردد که تغییرات زیادی را در تمامی سطوح زندگی سیاسی به همراه داشته است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، افراد گوناگونی با دارا بودن جایگاه طبقاتی متنوع، در کسوت انقلابیون، نظام سیاسی جدیدی را تشکیل داده و با وقوع جنگ، تبدیل به نخبگان سیاسی و نظامی شدند. انقلاب و جنگ هشت‌سال، آثار و نتایج خود را بر چنین ساحت نخبگی ایران حک نمود. بررسی وضعیت اجتماعی و اقتصادی نخبگان سیاسی یک نظام سیاسی، شیوه برای بررسی ماهیت آن نظام سیاسی است. کتاب «نخبگان سیاسی پساانقلاب: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران» اثر علی ساعی، متکفل بررسی چرخش نخبگان در ایران پس از انقلاب است. نخبگان مفهوم محوری در جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و جامعه‌شناسی است و علیرغم مفهوم پردازی‌های مختلف انتقادات زیادی بر آن وارد است. این کتاب در زمینه چرخش نخبگان در جمهوری اسلامی ایران تحلیلی ارائه می‌دهد که به نسبت ثابت است و به روندها و فرایندهای منحصر به فرد ایران بی‌توجه است. این عدم التفات به یگانگی و خصال منحصر به فرد نظام برآمده از انقلاب موجب شده که مفاهیم طبقه و تحلیل طبقاتی فاقد موضوعیت در این اثر باشد.

۲. معرفی

کتاب «نخبگان سیاسی پساانقلاب: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران» اثر علی ساعی، توسط انتشارات دانشگاه تربیت‌مدرس در سال ۱۴۰۰ در شمار ۳۰۰ نسخه و ۳۱۷ صفحه^۱ منتشر شده است. این کتاب بخشی از پژوهش نگارنده با عنوان تحلیل جامعه‌شناختی گردش نخبگان قدرت در ایران بعد از انقلاب ۱۳۵۷ است. کتاب فوق در یک پیشگفتار، ۵ فصل^۲ و فهرست منابع تبویب شده است. مؤلف در فصل اول با عنوان مسئله پژوهش، مسئله خود را بیان و سؤال پژوهش را مطرح و به‌ضرورت و اهداف تحقیق می‌پردازد. فصل دوم با عنوان ادبیات تجربی و نظری، دستگاه نظری پژوهش را فرموله می‌کند. در فصل سوم، مؤلف چارچوب روش‌شناختی خود را نشان می‌دهد. تعریف عملیاتی مفاهیم، واحدهای مشاهده و تحلیل را مشخص، مطالبی را درباره اعتبار و پایایی ارائه می‌دهد. فصل چهارم با عنوان تحلیل تجربی، طولانی‌ترین فصل کتاب را شکل می‌دهد. مؤلف در این فصل یافته‌های خود را درباره

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی ...* (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۷۵

سیزده کابینه دولت در ایران بعد از انقلاب بیان و در ادامه، فصل پنجم، نتیجه‌گیری خود را نوشته و پیشنهادهای را ارائه می‌دهد. کتاب با منابع به سرانجام می‌رسد.

۳. بیان مسئله و نقد آن

ساعی در فصل اول کتاب موضوع پژوهش خویش را نخبگان سیاسی ایران (همان: ۱) بیان و موضوع محوری در مطالعه نخبگان سیاسی را چرخش نخبگان می‌داند (همان: ۲). وی مدعی پژوهش را تراکم قدرت در گروه محدودی از نخبگان سیاسی می‌داند که میان این حلقه قدرت، روابط ساختاری ناظر بر اشتراک طبقاتی وجود دارد. در این متن تراکم قدرت معادل توزیع متمرکز قدرت سیاسی است. تراکم قدرت از طریق شاخص چگالی ماندگاری در قدرت مطالعه شده است. یکی از دلالت‌های مصداقی ماندگاری، تکرار حضور نخبگان قدرت در کابینه است... یکی دیگر از معرف‌های تجربی ماندگاری در قدرت، پایگاه شغلی نخبگان بعد از تجربه حضور در دولت است (همان: ۲). مؤلف براین اساس جدول زیر را ارائه می‌دهد که جزو یافته‌های تحقیق است:

جدول ۱-۱ توزیع ماندگاری نخبگان قدرت بر حسب دولت‌ها

دولت	یک‌بار	پیش از دو بار	کل	شاخص ماندگاری
دولت موقت	۳۰	۳	۳۳	۰/۰۹
اول	۲۲	۲	۲۴	۰/۰۸
دوم	۱۳	۱۰	۲۳	۴۴
سوم	۲۳	۱۸	۴۱	۴۴
چهارم	۱۰	۱۹	۲۹	۰/۶۶
پنجم	۱۲	۱۴	۲۶	۰/۵۴
ششم	۷	۱۷	۲۴	۰/۷۱
هفتم	۱۷	۱۱	۲۸	۰/۳۹
هشتم	۱۰	۱۶	۲۶	۰/۶۲
نهم	۲۹	۳	۳۲	۰/۰۹
دهم	۲۰	۱۰	۳۰	۰/۳۳
یازدهم	۱۶	۷	۲۳	۰/۳
دوازدهم	۱۴	۱۲	۲۶	۰/۴۶
جمع	۲۲۳	۱۴۲	۳۶۵	

ساعی، ۱۴۰۰: ص ۳، ص ۲۷۹

بیش از دو بار اشتباه است. بایستی بیش از یک‌بار باشد و یا دو بار و بیشتر از آن. در اصطلاح بیش از دو بار، دو بار قرار ندارد.

در این جدول شاخص ماندگاری از طریق تقسیم ستون ۳ بر ۴ به‌دست آمده است (همان:۳). در این جدول واحدهای تحلیل در سطح نخبگان سیاسی، برابر با ۳۶۵ مورد بوده است که با کنترل اعضای دولت موقت، از ۳۳۲ وزیر و رئیس‌جمهور، ۱۳۹ مورد^۳ بیش از یک‌بار در میدان قدرت سیاسی، قوه مجریه، حضور داشته‌اند. با معیار یک‌بار تجربه حضور در دولت، از دوره اول ریاست جمهوری تا دوازدهم، قدرت سیاسی در انحصار ۱۳۹ مورد از نخبگان بوده است (ر. ک به: جدول ۴-۱۴۱)^۴ (همان:۳). در باب شواهد ماندگاری در قدرت... ۳۴۲ مورد از چرخه قدرت سیاسی خارج نشده‌اند (همان:۴). وی براین اساس مدعی است که شواهد تجربی دلالت بر تراکم منابع قدرت در ایران دارد؛ بنابراین می‌توان سؤال این پژوهش را به این صورت ارائه کرده که:

توزیع تراکم قدرت در دولت‌های بعد از انقلاب ۵۷ ایران چگونه قابل تبیین است؟ (همان:۴).

محقق در پاسخ به سؤال فوق، دو نوع استدلال ارائه کرده است: نظری و تجربی. در سطح استدلال نظری، تراکم قدرت در پوتر^۵ رویکرد طبقه محور تبیین تئوریک و در سطح استدلال تجربی، در باب آن تبیین تئوریک داوری تجربی شده است (همان:۴).

در مورد نقد بیان مسئله باید گفت؛ معمولاً همه پژوهش‌ها در گام اول با یک مسئله آغاز می‌شوند. مسئله بر تعارض، تضاد، ناسازگاری و ناهماهنگی‌های اطلاق می‌گردد که در ذهن محقق حداقل بین دو امر وجود دارد و ذهن محقق را درگیر و اشغال نموده است. بر این مبناء، کتاب هرچند بر ضرورت چنین تحقیقی تأکید دارد؛ ولی در بیان مسئله، مطالب قابل‌اعتنایی ندارد و مؤلف به ناهماهنگی و مشکلی اشاره نمی‌نماید تا معلوم گردد کتاب برای حل و رفع چه مشکلی نوشته شده و در سطح خاص‌تر دلیل انتخاب مکانی و زمانی تحقیق را مسئله‌سازی نمی‌کند به عبارت دیگر، این کتاب فاقد مسئله به‌عنوان امر و دغدغه ذهنی، معماگونه و ناهماهنگی است. کتاب سؤال دارد؛ ولی مسئله ندارد. با عنایت به سؤال مؤلف، می‌توان گفت که مسئله مؤلف در بهترین حالت توصیف است. با توجه به تعریف مبهم و ناقص مسئله، سابقه تحقیق نیز مبهم است که به آن اشاره می‌کنیم.

مسئله اساسی مؤلف همچنان که خود نوشته تبیین توزیع تراکم قدرت در دولت‌های بعد از انقلاب ۵۷ ایران است؟ (همان:۴)؛ از نظر خواننده مشخص نیست که توزیع قدرت در دولت‌ها مسئله است یا توزیع تراکم قدرت؟^۶

هرچند مؤلف بر اساس اطلاعات جدول، مدعی است که توزیع قدرت در ایران متمرکز و در اختیار ۱۳۹، ۱۴۲، ۱۹۳ یا ۲۱۸ نفر است (همان:۳ و ۲۸۰)؛ این سؤال مطرح است که در چه شرایطی و با چه معیار و نسبتی مسئله‌دار یا پرابلماتیک بودن تراکم مشخص می‌گردد؟ زیرا بر اساس همین جدول، معیار مشخصی وجود ندارد که بدانیم شرایط و وضعیت پرابلماتیک کدام است؟. اگر دولت موقت، دولت اول، دولت نهم و یازدهم که تراکم قدرت در آن زیر ۱۰ درصد است؛ با تراکم قدرت روبرو هستند؛ آنگاه تراکم قدرت در دولت‌های بالای ۵۰ درصد یا زیر ۵۰ درصد مسئله‌دار است یا خیر؟ این امر، در صورتی که با زبان آماری صحبت نماییم، صادق است؛ اما برای رفع این معضل (نداشتن مسئله)، می‌توان به چندین تفسیر از گفته مؤلف دست یازید. با این فرض که واحد تحلیل دولت‌ها (و نه نخبگان) باشند^۷:

گزینه اول این است که کل دولت‌های برآمده از انقلاب اسلامی را دارای تراکم قدرت بدانیم که نیازمند بررسی و مقایسه آن دولت با سایر دولت‌ها و یا سایر دولت‌های ایران در طول تاریخ است. امری که توسط مؤلف انجام نشده است.

گزینه دوم این است که توزیع قدرت را به‌عنوان یک متغیر در نظر بگیریم و نوسانات آن را در دولت‌ها بعد از انقلاب مورد تحلیل قرار دهیم که چرا برخی از دولت‌ها واجد تراکم بیشتر و برخی واجد تراکم کمتر هستند؛ امری که توسط روش اخذشده مؤلف غیرکارا و نامناسب تشخیص داده می‌شود؛ زیرا اولاً در روش مجموعه و زیرمجموعه، متغیر، واحد/سطح تحلیل نیست؛ بلکه مجموعه‌ها، واحد/سطح تحلیل هستند^۸. ثانیاً ماهیت رابطه در روابط مجموعه‌ها رابطه نامتقارن است. دقت در متن نوشتاری بیان مسئله مؤلف، یعنی توزیع تراکم قدرت، جدا از معایب دستوری زبان فارسی، نمایانگر این است که روش و تکنیک‌های روشی مطلوب در نزد مؤلف (تجلیل روش) در بیان مسئله مؤلف دخالت کرده و مؤلف با عطف به این نوع از روش، درصدد بیان مسئله خویش بوده که در نهایت نتوانسته آن را تدقیق کند. شیدایی روش و تجلیلی که مؤلف از روش مجموعه‌ها داشته^۹ موجب شده که وی نتواند مسئله خود را به‌درستی بیان نماید.

گزینه سوم این است تراکم قدرت را به‌عنوان صفت دولت‌هایی بدانیم که در آن قدرت متراکم و یا قدرت انحصاری است. این گزینه هرچند ممکن است با روش رابطه مجموعه‌ای

مؤلف هماهنگ باشد و هدف مؤلف نیز واکاوی شرایط علی برای چنین نتیجه‌ای (تراکم قدرت) باشد؛ اما با توضیحاتی که در همین بخش نوشتیم، مشخص نیست که در کدام دولت توزیع قدرت یا به زبان مؤلف توزیع تراکم قدرت مشکل‌دار و پرابلماتیک است و در کدام پرابلماتیک نیست. علاوه بر این، تحقیق نشان می‌دهد که در مجموع تراکم قدرت برای دولت‌ها با احتساب دولت موقت حدوداً ۰.۳۹ درصد (همان: ۳، ۲۷۹ و ۲۸۶) است که در حد مطلوبی است (البته بدون داشتن معیار و مقایسه با دیگر جوامع و دول).

ساعی دقت نمی‌کند که چرخش نخبگان در نظام‌های سیاسی باثبات و مستحکم که دچار تلاطم و دگرگونی رادیکال و انقلابی نشده‌اند، قابل کاربرد است، نه برای دولت انقلابی. به عبارت دیگر، دولت‌های برآمده از انقلاب به علل و دلایلی موضوع مناسبی برای گردش و چرخش نخبگان نیست؛ زیرا انقلابیون که به پیروزی رسیده و قدرت را در دست می‌گیرند، نمی‌توانند به فرایند و نتایج انقلاب بی‌توجه بوده و خود را از تحولات فارغ سازند. علاوه بر انقلاب، جنگ هشت‌ساله نیز آثار و نتایج خود را بر ساحت نخبگی ایران حک نموده و قابل فک نیست؛ بنابراین، اساس کار ساعی با این توضیحات فاقد معنا و مناسبت است. به همین دلیل ما مدعی هستیم که برای فهم و درک بهتر و همچنین حفظ کلیت کتاب، مؤلف بایستی دامنه زمانی خود را بعد از دولت سوم (دولت موسوی و آیت‌الله خامنه‌ای) تعریف نماید و پنج دولت قبلی را از تحلیل خود حذف نماید.

۴. مباحث نظری و سابقه تحقیق و نقد آن

مباحث نظری کتاب در فصل دوم با عنوان ادبیات تجربی و نظری بررسی شده که ناظر بر چرخش نخبگان قدرت است. مؤلف مدعی است که آگاهانه از انباشت پژوهش‌های پیشین خودداری شده است (همان: ۵). مشخص نیست که منظور مؤلف از خودداری آگاهانه چیست؟ درحالی که مؤلف از همین سابقه نامناسب^{۱۱} پژوهش شجعی تفسیری ارائه می‌دهد که اساس چارچوب نظری تحقیق است. همچنان که وی می‌نویسد: بر مبنای این پژوهش می‌توان خاستگاه طبقاتی و پایگاه اجتماعی نخبگان را از شرایط علی دستیابی به قدرت سیاسی تفسیر کرد^{۱۲} (همان: ۹). قابل ذکر است شجعی از اصطلاحات جامعه‌شناختی مانند طبقه، قشر و ... استفاده نکرده است.

مؤلف در بخش سابقه تحقیق به اثر شجعی در سه صفحه می‌پردازد و به صورت مبهمی آن را توصیف می‌کند. برای ابهام‌زدایی از این اثر (کتاب شجعی) باید گفت که وی در دو کتاب

خویش^{۱۳} وضعیت نخبگان سیاسی ایران (نمایندگان مجلس و نخست‌وزیران و وزیران) را بررسی می‌کند که جلد اول آن را به نمایندگان مجلس و جلد دوم را به نخست‌وزیران و وزیران در ایران اختصاص داده است. شجیعی مطالب را به صورت جداول ارائه می‌دهد که ساعی در کتاب خویش آن‌ها را بدون جداول و بدون هیچ معیاری معرفی می‌کند. جالب آنکه ارجاع‌دهی مؤلف نیز مشخص نمی‌کند *از کدام جلد و صفحه نقل و قول می‌کند* تا خواننده رفع ابهام نماید. جالب‌تر از آن، اینکه مؤلف در صفحه ۲، سال نشر کتاب شجیعی را ۱۳۷۲ نوشته که چهارجلدی است^{۱۴} و در فهرست منابع سال نشر کتاب را ۱۳۸۳ قید کرده که دوجلدی است.

مؤلف هیچ کمک و مساعدتی از این اثر در مراحل مختلف پژوهشی خود نبرده است؛ بنابراین سابقه تحقیق در این اثر یک نوع وصله ناجوری محسوب می‌شود که هیچ پارگی را رفع نمی‌کند. قابل ذکر است که کتاب خانم شجیعی از کتاب‌های بدیع و مفید در زمینه نخبگان سیاسی در ایران است که نکته‌ها و ظرایفی دارد که از دید مؤلف پنهان مانده است. مهم‌ترین نکته و دقیقه کار شجیعی عدم تحمیل مفاهیم بر واقعیت است. امری که در کتاب ساعی دیده می‌شود و در فرازهای بعدی به آن می‌پردازیم.

مؤلف درباره چارچوب نظری خود می‌نویسد: بحث تئوریک این متن بر تئوری مارکس و وبر در باب طبقه و پایگاه اجتماعی استوار است که در تئوری طبقه و پایگاه اجتماعی در مجموع رویکرد ساختارمحور قرار دارد (همان: ۱۰). وبر تئوری خود را بر پایه مارکس فرموله کرده است (همان: ۱۴). وبر مانند مارکس اگرچه برای طبقه ماهیت اقتصادی قائل است؛ با این حال در تئوری وبر منبع توزیع قدرت از مفهوم تک‌بعدی مارکس خارج و به یک مفهوم چندبعدی تبدیل شده است (همان: ۱۲). تفاوت‌های اساسی وبر و با مارکس در موضوع ساختار طبقاتی، طبقه متوسط است. تئوری وبر انعطاف‌پذیر از^{۱۵} تئوری مارکس است (همان: ۱۵). وی در نهایت دستگاه نظری خود را ارائه می‌دهد. این دستگاه نظری عمدتاً بر تفسیر وبر از^{۱۶} طبقه استوار است (همان: ۱۶). ساختار منطقی این مدل نظری به این صورت است که رابطه طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی با دستیابی به قدرت از طریق مکانیسم علی ناظر بر تجربه مناصب دولتی دارای قدرت قابل فهم است (همان: ۱۶). در متن حاضر طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی بر پایه مفهوم اجتماعی - اقتصادی قابل فهم^{۱۷} است. پایگاه اجتماعی - اقتصادی شاخص مهم برای فهم ماهیت طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی حاکم است (همان: ۱۷). مؤلف در نهایت می‌نویسد: بر مبنای منطق نظم قیاسی^{۱۸}، این مدعای نظری از دستگاه تئوریک قابل استنتاج است که:

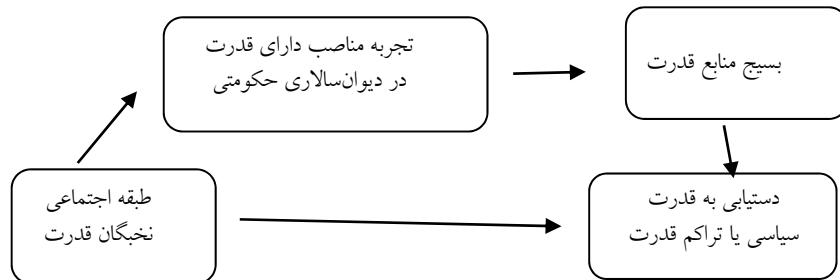
تراکم نخبگان قدرت از طریق ترکیب طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی (A) و تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی (B) رخ می‌دهد (همان).

پیامد Y1: تراکم نخبگان قدرت

علت A: طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی

علت B: تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی (همان).

در این مدعای نظری ترکیبی از طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی و تجربه مناصب دارای قدرت، شرط لازم و نه کافی برای دستیابی به قدرت سیاسی در دولت به معنای قوه مجریه است؛ بنابراین در اینجا، تراکم قدرت به‌مثابه معلول، زیر مجموع ترکیب شروط علی طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی و تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی است (همان). مؤلف مدل تئوریک خود را که متناسب با الزامات رویکرد روش‌شناختی متن است (زیرنویس ص ۱۷)، به‌صورت زیر فرموله می‌کند:

مدل تئوریک ۱

(همان: ۱۶)

ما نقدهای خود بر مدل نظری را بیان می‌کنیم.

مدل نظری مؤلف اشکال دارد. مدل فوق به شکل مدل‌های متعارف در مطالعات کمی ارائه شده و می‌توان آن را به زبان آماری (غیر از روابط مجموعه‌ای) خواند. براین‌اساس، طبقه اجتماعی نخبگان قدرت مستقیماً از طریق تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی و بسیج منابع قدرت منجر به دستیابی به قدرت سیاسی یا تراکم قدرت می‌شود. هرچند این گزاره یک گزاره توتولوژیک است و به زبان آماری ارائه شده؛ اما بایستی آن را به زبان دیگری (زبان رابطه مجموعه‌ها) نوشت یا خواند. مؤلف در ارائه مدل نظری خود ادعای

رابطه مجموعه‌ای را دارد که متمایز از روش‌های آماری متعارف است. بسیج منابع قدرت در مدل فوق مشخص نیست برای چه امری ارائه شده؛ زیرا این مفهوم در فرضیه، جدول ارزش و تحلیل‌ها و... حضور ندارد و تنها جایی که خودی نشان داده؛ همین جا است.

بر طبق جمله اول، شرط لازم و نه کافی دستیابی به قدرت سیاسی، ترکیبی از طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی و تجربه مناصب دارای قدرت است. این گزاره برای دولت، غیرکاربردی^{۱۹} و بی‌معنا است و فقط و فقط برای نخبگان سیاسی معنا دارد. ادعا می‌گوید شرط لازم برای دستیابی به قدرت، داشتن طبقه اجتماعی و داشتن تجربه مناصب دارای قدرت در دیوان‌سالاری حکومتی است. این ادعا از چندین نظر دچار اشکال است:

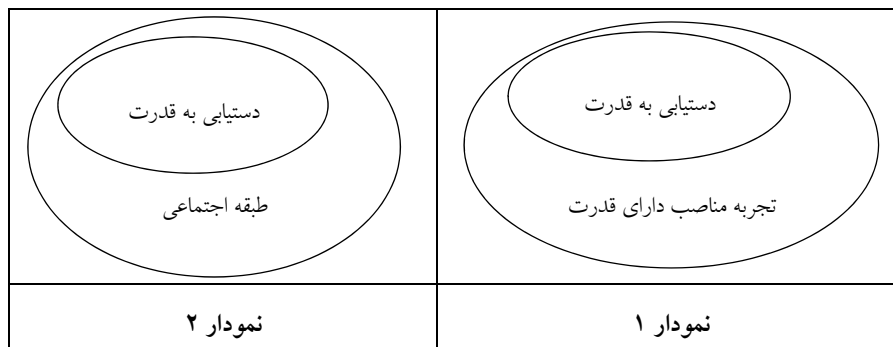
۱. در اینجا شرط علی تجربه مناصب دارای قدرت^{۲۰} عملاً با نتیجه (دستیابی به قدرت سیاسی) یکی است. تفاوت آن‌ها در شرط لازم و تا حدودی در طی زمان است؛ یعنی در دست داشتن قدرت سیاسی در قبل، شرط لازم برای دستیابی به قدرت سیاسی در حال یا آینده می‌شود. با وجود این، با در دست داشتن قدرت، دستیابی به قدرت مشخص نیست محقق گردد یا خیر. همچنین دستیابی به قدرت ممکن است بدون تجربه مناصب دارای قدرت محقق گردد. مشروط کردن آن به ضرورت و لزوم، دامنه ابطال آن را کم می‌کند.

۲. علاوه بر این، در فرضیه و یا گزاره فوق، طبقه اجتماعی نخبگان سیاسی، در نهایت ابهام و آشفتگی است و با داشتن چنین ابهامی، قابل ابطال نیست. برای آزمون این ادعا، آن را به ادعای ساده‌تر بیان می‌کنیم تا بتوانیم آن را نقد کنیم. بر طبق ادعا، شرط لازم برای دستیابی به قدرت، داشتن طبقه است. همچنان که می‌دانیم، در شرط لازم، فقط و فقط، نبود معلول (عدم دستیابی به قدرت) به وسیله نبود علت (غیبت طبقه اجتماعی) تبیین می‌شود ($P(E| \sim C) = 0$). به دلیل آنکه، در عالم نظر و واقعیت تجربی، نخبه بدون طبقه نداریم و هر نخبه‌ای بر طبق تعریف، واجد طبقه‌ای و در طبقه‌ای قرار دارد، لذا امکان منطقی برای ابطال این فرضیه وجود ندارد.

۳. جدا از تعریف عامیانه و عادی طبقه در نزد مؤلف (در فرازهای پیشرو به آن اشاره خواهیم کرد)، این مفهوم در یک معنای ممکنه موجب می‌شود که فرضیه فوق قابل آزمون شود که آن معنا نیز محل تعریف و مورد نظر مؤلف نیست و آن این است که نخبگان خود را به‌عنوان یک گروه مشخص و معین تعریف کرده و بر آن متفطن و خودآگاهی داشته باشند. به این صورت که نخبگان به این آگاهی رسیده باشند که دستیابی به قدرت نه طبقاتی است؛ بل حزبی و بانندی است و از طریق ساخت و بند با

کانون قدرت است که می‌توان به قدرت رسید. این تعریف با تعریف مؤلف از طبقه مغایر است. مؤلف از قشر نظامی، روحانی و طبقه متوسط و... سخن می‌گوید که قطعاً یک گروه به معنای جامعه‌شناختی آن نیست.

۴. شاید گویاترین روش برای تعریف، فهم و حتی آزمون علت لازم در تئوری مجموعه‌ها این است که آن را با استفاده از نمودارهای ساده ون نمایش دهیم. بر اساس تئوری مجموعه‌ها علت لازم را می‌توان به شرح ذیل تعریف نمود: X علت لازم است اگر Y زیرمجموعه‌ای از X باشد (طالبان، ۱۳۹۱: ۵۶). جدول زیر این امر را نشان می‌دهد.

مفهوم‌سازی شرط لازم از طریق تئوری مجموعه‌ها

ما برای ابطال و اثبات (تأیید) یک نظریه می‌توانیم به دو صورت عمل نماییم: ۱. ابطال و اثبات (تأیید) منطقی و ۲. ابطال و اثبات (تأیید) تجربی. دقت و تأمل در نمودار ۱ نشانگر این است که به لحاظ منطقی نمی‌توان آن را ابطال کرد؛ زیرا این امر کاملاً بدیهی است. نمودار ۲ نیز همین‌گونه است؛ زیرا طبقه اجتماعی آن‌چنان گسترده و وسیع تعریف شده که فردی خارج از آن را نمی‌توان یافت. به عبارت دیگر، هر فردی در هر طبقه‌ای مشمول طبقه اجتماعی است، خواه طبقه کارگر، خواه طبقه روحانی، خواه طبقه دانشگاهی و خواه طبقه سرمایه‌دار.

مباحث نظری کتاب بر نظریه‌ای استوار نشده؛ بلکه بر مفاهیم نظری به‌ویژه طبقه بنا شده است. هر نظریه‌ای به‌واقع علاوه بر اکتشاف واقعیت که جنبه و کارکرد توصیفی دارد؛ فهمی از وقوع حادثه که جنبه و کارکرد تبیینی دارد را نیز ارائه می‌دهد. کارکرد تبیینی نظریه اهمیت زیادی نسبت به کارکرد توصیفی آن دارد. مباحث ارائه‌شده در کتاب سعی هیچ‌یک از کارکردهای دوگانه نظریه را ندارد؛ بلکه تنها مفهومی از طبقه را در نزد دو متفکر جامعه‌شناس ارائه می‌دهد که به‌صورت نامناسبی بیان و حتی بنیادهای اساسی آن (نسبت، تضاد و کشمکش

طبقاتی) فراموش می‌گردد. خوانش و تفسیر مؤلف از نظریه مارکس و وبر با اساس و بنیان هیچ‌کدام از این نظریه‌ها موافقت و سازگاری ندارد و به منازعه و تضاد طبقاتی که اساس نظری اندیشه مارکس در تعریف و تعیین طبقاتی است؛ نه تنها اشاره‌ای نمی‌شود؛ بلکه ادعای می‌شود تحلیل طبقاتی مبتنی بر منازعات طبقاتی خارج از قلمرو^{۲۱} موضوعی دستگاه نظری این پژوهش است (همان: ۱۸). مؤلف به تعریف طبقه در نزد وبر نیز وفادار نیست. همچنان که مؤلف نیز به آن اشاره می‌کند، در نزد وبر تحلیل قدرت در اجتماع سیاسی^{۲۲} از طریق سه عامل تبیین می‌شود: طبقه، گروه‌های منزلتی و احزاب (همان: ۱۲)؛ اما مؤلف بدون توجه با این تمایزات، این سه را در یک معنا بکار می‌برد و حتی مصادیقی خارج از این‌ها را نیز وارد تعریف طبقه می‌کند که مرتبط به روش تحقیق است که ما در آنجا به آن اشاره می‌کنیم.

عدم توجه به تاریخ و روندهای مؤثر در تاریخ ایران معاصر مهم‌ترین آسیب این اثر است. از آنجا که روش کتاب، روش تطبیقی - کیفی و موردمحور است و بنا به ماهیت خود بایستی به فرایندها و روندهای تاریخی توجه کند و برای تعمیق بیشتر آن به جزئیات منحصربه‌فرد حساس باشد (ریگین، ۲۰۱۴: فصل دوم). تراکم و توزیع قدرت بدون توجه به مفاهیم و نظریه‌های برآمده از تاریخ ایران امکان ندارد.

یکی دیگر از آسیب‌های نظری کتاب، عدم ارائه نظریه‌ها و فرضیه‌های رقیب است. در این تحقیق نظریه و فرضیه رقیبی وجود ندارد که مؤلف تلاش کند آن را اثبات و ابطال نماید. آبخور عدم ارائه نظریه‌ها و فرضیه‌های رقیب در این تحقیق از خودداری آگاهانه (همان: ۵) مؤلف است که منجر به عدم توجه و التفات به نظریه‌ها و فرضیه‌های رقیب شده است.

۵. روش تحقیق و نقد آن

مؤلف در فصل دوم به چارچوب روش‌شناسی تحقیق پرداخته است^{۲۳}. مؤلف در بدو این فصل، مفاهیم موجود در مدل نظری خویش را به صورت عملیاتی تعریف و سپس در باب روش تحقیق، واحد مشاهده و واحد تحلیل مطالبی را بیان و در نهایت اعتبار و پایایی تحقیق را نشان می‌دهد. مؤلف مدعی است این پژوهش به لحاظ روش‌شناسی، بر رویکرد ترکیب‌گرایانه (Configurational Analysis) استوار است که در اینجا این رویکرد، ترکیبی از تحلیل متغیرمحور و موردمحور (Variable-oriented and Case-oriented Approach) است. در سطح تحلیل علی مورد محور، از علیت همبندی چندگانه (Multiple conjunctural caustion) استفاده شده است. تحلیل علیت همبندی چندگانه نیازمند ماتریس شواهد تجربی خام به صورت یک جدول ارزش

(Truth table) است. جدول ارزش برای بازنمایی گزاره‌های منطقی است (همان). در این پژوهش، دو نوع واحد تحلیل وجود دارد. واحدهای تحلیل بزرگ‌تر و واحدهای تحلیل کوچک‌تر (همان: ۲۴). تحلیل در سطح کل بر مبنای انباشت ویژگی‌های فردی واحدهای تحلیل کوچک‌تر، در اینجا اعضای کابینه انجام شده است^{۲۴} (همان: ۲۳).

مؤلف در مورد اعتبار مدعی است... داده‌ها شرایطی فراهم می‌کند همه پژوهشگران و حتی نخبگان موضوع پژوهش این متن، نگارنده را در کشف خطا و اصلاح آن کمک کنند (همان: ۲۵) در مورد پایایی مؤلف مدعی است: در این پژوهش تلاش شده است، مسئله پژوهش بر مبنای شواهد تجربی معتبر اثبات شود. دستگاه نظری این پژوهش از طریق مجموعه‌ای از فعالیت‌های طولانی مدت نگارنده در این پژوهش و پژوهش‌های دیگر بر ساخته شود، سنجه‌های ابزار اندازه‌گیری بر مبنای معیار شرایط صدق آن‌ها انتخاب و شواهد تجربی از طریق رجوع به منابع متعدد و نیز به تعدادی از افراد اعضای دولت‌ها گردآوری و از طریق روش ترکیب‌گرایانه تحلیل شود. باین حال، معیار خطاپذیری مشاهدات تجربی یافته‌های این متن را محتاج انتقاد می‌کند. در هر شرایطی، نتیجه علمی امر مطلق نیست و امکان ابطال آن وجود دارد (همان). مؤلف در نهایت مدعی است که اگر پژوهشگران دیگر در پرتو دستگاه نظری پژوهش حاضر به منابع داده‌های این متن رجوع کند و با روش تحلیل این پژوهش، چرخش نخبگان قدرت در ایران را در واحدهای تحلیل و مشاهده این پژوهش تحلیل کنند، شاید نتیجه علمی مشابهی را تولید کنند. در هر شرایطی، نتیجه علمی امر مطلق نیست و امکان ابطال آن وجود دارد (همان).

در نقد روش تحقیق می‌توان تأملات زیر را در نظر گرفت:

ساعی در هنگام ارائه مباحث نظری چندان به دامنه گستره نظریه‌ها توجه نکرده و بدون ارائه هیچ دلیل قانع‌کننده‌ای نظریه‌ای ارائه می‌دهد که در عین اینکه به اساس نظریه‌ها وفادار نیست؛ نظریه را به شکل ناموجهی آزموده است. جالب توجه است که وی مدعی است آگاهانه از انباشت پژوهش‌های پیشین خودداری (همان: ۵) کرده است. این شروع جنجالی (ادعای جسورانه) مؤلف نه تنها حسن محسوب نمی‌شود؛ بلکه موجب شده که مؤلف کارهای قبلی در این زمینه را به هیچ بینگارد. البته خوانشی اعوجاجی از تحقیق شجیعی انجام شده و مشخص نیست که این خودداری آگاهانه چیست؟

به نظر می‌رسد مؤلف بین راهبردهای روشی دوگانه در رفت و آمد بوده و نتوانسته است یکی از این دو روش را مرجح و انتخاب کند: ۱. روش کمی با تحلیل‌های آماری و ۲.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی ...* (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۸۵

روش‌های کیفی با راهبردهای تاریخی تطبیقی، جبر بولی، فازی و روابط مجموعه‌ای. استفاده از آمار و ارقام در متن کتاب (ارائه جدول آماری از تراکم قدرت در صفحه ۳ و ۲۷۹ و همچنین ارائه آماره‌های و میانگین تراکم قدرت در صفحه ۲۸۶) و عدم به‌کارگیری راهبردهای تحلیل تطبیقی کیفی در تحقیقی که بنا به ادعا مؤلف، کیفی و مبتنی بر روابط مجموعه‌ها است؛ از این سرگردانی حکایت می‌کند.

مؤلف در این تحقیق، در سنجش^{۲۵} شرایط علی و نتیجه، از منطق و تحلیل فازی استفاده کرده، آنجا که از درجه عضویت سخن می‌گوید (همان: ۲۳). باین وجود، مؤلف توضیحاتی را درباره منطق و تحلیل فازی و روابط مجموعه‌ای و نحوه انجام آن ارائه نمی‌دهد^{۲۶} و خواننده را سرگردان رها می‌سازد.

علاوه بر اینکه مؤلف توضیحاتی درباره نحوه سنجش (واسنجش) شرایط علی و نتیجه ارائه نمی‌دهد؛ درباره روش انجام کار و روش آزمون، اخذ و استنتاج معادله‌ها و گزاره‌های علی نیز سکوت کرده است. مهم‌ترین مأموریت تطبیقی، روش آزمون و نحوه انجام آن است. در این آزمون محقق باید بر اساس ماهیت داده‌های خود (دو شقی Binary و یا فازی)، جدول ارزش را برای نمایش داده‌ها بکار گیرد و بر اساس عملیات جمع و ضرب بولی، منطق ترکیبی، کمینه‌سازی، استلزام، قانون دموورگان، تعریف و تشخیص علل لازم و کافی و در نهایت فاکتورگیری تحقیق خود را به سرانجام برساند. آنچه در این کتاب غایب است و اصلاً ممکن است که انجام نشده باشد، انجام چنین تحلیل‌های است. معادله‌های که ساعی در کتاب خویش آورده است؛ نمایانگر این است که معادله‌ها بدون این آزمون‌ها نوشته شده است. در همین جا این نکته قابل ذکر است که از آنجا که ۱. جدول ارزش ارائه شده مغشوش و واجد خانه‌های خالی است و ۲. نتیجه و پیامد نیز مشخص نیست بر چه امری دلالت دارد (کم‌وزیاد نوشته شده نیز چندان معتبر نیست)؛ به نتیجه چنین تحلیل و تبیینی نمی‌توان اعتماد نمود. به‌عنوان نمونه، رقم ۰.۴۶ برای دولت دوازدهم زیاد قید شده و رقم ۰.۵۰ و ۰.۵۲ کم.

هرچند مؤلف دو شرط علی (پایگاه اجتماعی و تجربه مناصب دارای قدرت)^{۲۷} را ذکر کرده است؛ ولی یافته‌ها وی بر مبنای شرایط علی کوچک‌تری بنا شده است که در دل این دو شرط علی بنا شده است و معادله‌ها از چیزی سخن به میان می‌آورند که در بخش نظری غایب بودند.

۶. یافته‌های تحقیق و نقد آن

مؤلف یافته‌ها خود را در ادامه فصل چهار با عنوان تحلیل تطبیقی^{۲۸} در سه بخش پایگاه اجتماعی نخبگان قدرت (همان: ۲۶۱)، تراکم نخبگان قدرت (همان: ۲۷۹) و تحلیل علی توزیع قدرت (همان: ۲۸۳) بیان می‌کند. در بخش پایگاه اجتماعی نخبگان قدرت، توزیع سنی، قومیتی، مذهب، استان محل تولد، شهر محل تولد، استان محل سکونت قبل و بعد از عضویت در کابینه، درجه تحصیلی (سواد)، رشته تحصیلی، گروه تحصیلی، کشور محل تحصیل، پایگاه شغلی و آخرین پایگاه شغلی برحسب دولت‌ها بیان می‌کند. در همین بخش اشتباهات زیادی وجود دارد که ذکر همه آن‌ها مستلزم مقاله دیگر است.

مؤلف در بخش تراکم نخبگان قدرت، جدول ۴-۱۴۱ را می‌آورد که در بخش بیان مسئله آن‌را ارائه کرده بود. برای طولانی نشدن کلام (محدودیت مقاله) آن را به صورت دیگر می‌آوریم تا نقدهای خود را مطرح سازیم. ساعی مدعی است (در حد ادعا و نه بیش از آن) که میانگین تراکم قدرت معادل حاصل جمع دو شاخص ماندگاری در قدرت تقسیم بر ۲ است (همان: ۲۰) که اشتباه است و در جدول ۴-۱۴۱ چنین امری قابل مشاهده نیست و تنها از شاخص اول استفاده می‌کند. جالب توجه است که در جدول شماره ۴-۱۴۳، در بخش تحلیل علی توزیع قدرت^{۲۹}، شاخص ماندگاری با علامت اختصاری O2 آمده که نحوه محاسبه آن مشخص نیست که در بخش بعدی به نقد آن می‌پردازیم.

مؤلف در باب شاخص ماندگاری، دستیابی اعضای دولت به موقعیت‌های سیاسی - اداری در بعد از تجربه وزارت را برای دولت‌ها نیز بیان می‌کند که مشخص نیست این داده‌ها در فرایند تحلیل به کجا می‌روند. در جدول زیر به این داده‌ها اشاره می‌کنیم. قابل ذکر است در جدول شماره ۴-۱۴۳ در ستون O2 ارقامی وجود دارد که مشخص نیست از کجا آمده‌اند و در تحلیل اصلاً به این داده‌ها ارجاع داده نشده است. ارقام ستون سوم مشخص نیست بر چه اساسی محاسبه شده است. محاسبات منتقد بر اساس متن کتاب و نوشته‌های مؤلف است که با ستون سوم همخوانی ندارد. بین داده‌های ارائه شده در صفحات مختلف کتاب و داده‌های که در جدول زیر بیان شده، تفاوت زیادی وجود دارد که نمایانگر بی‌دقتی مؤلف است.

دستیابی اعضای دولت به موقعیت‌های سیاسی - اداری در بعد از تجربه وزارت

محاسبات متفقد			شاخص ماندگاری			دولت
درصد	صفحه	تعداد	O	O2	O1	دولت موقت
۵۴.۵۴	۴۸	۱۸	0/33	/58	۰.۰۹	اول
۵۹.۰۹	۶۳	۱۳	0/35	/63	۰.۰۸	دوم
91.30	۷۶	۲۱	0/63	/83	۰.۴۴	سوم
75.6	۹۹	۳۱	0/7	/95	۰.۴۴	چهارم
86.2	۱۱۴	۲۵	0/8	/92	۰.۶۶	پنجم
۸۴.۶	۱۳۰	۲۲	0/75	/96	۰.۵۴	ششم
58.62	۱۴۶	۱۷	0/83	/96	۰.۷۱	هفتم
۷۸.۵۷	۱۶۳	۲۲	0/64	/89	۰.۳۹	هشتم
۴۲.۳	۱۴۶	۱۱	0/75	/88	۰.۶۲	نهم
۵۰.۰	۲۰۲	۱۶	0/45	/81	۰.۰۹	دهم
۵۶.۶۰	۲۲۳	۱۷	0/5	/67	۰.۳۳	یازدهم
۶۵.۲۱	۲۴۱	۱۵	0/52	/74	۰.۳	دوازدهم
	۲۶۰		0	0	۰.۴۶	دولت
			60	/82.1	۲۷۹ ص	جمع

در صفحه ۲۸۴ برای شاخص ماندگاری O1 بکار رفته و با تجمیع با O2 شاخص O ایجاد شده است.
در سطر جمع عدد ۸۲.۱/ و ۶۰ مبهم است.

در بخش تحلیل علی توزیع قدرت^{۳۰}، مؤلف یافته‌های خود را در چهار معادله زیر بیان

می‌کند:

معادله اول:

$$\text{Outcome (دستیابی به قدرت)} = F (A4.A5.A6.A9)$$

در این گزاره منطقی علامت ضرب اشاره به *و* او منطقی (The logical and) دارد. این قاعده در باب معادله چهارم نیز صادق است. این گزاره مشاهده‌ای منطقی، دلالت بر آن دارند که حضور در میدان قدرت در ایران عمدتاً در میان سه قشر اجتماعی، روحانی، نظامی و طبقه متوسط جدید^{۳۱} رخ داده است. وزن طبقه متوسط جدید سنگین تراز^{۳۲} دیگر منابع قدرت است (همان: ۲۸۵).

معادله دوم به شرح زیر فرموله شده است:

$$\text{Outcome (تجربه بیش از دو بار حضور در دولت)} = F (B1+B2+b3+B4+B5+B6)$$

در این گزاره منطقی علامت جمع اشاره به یای منطقی^{۳۷} است^{۳۳}. این قاعده در باب معادله سوم و چهارم نیز صادق است (همان: ۲۸۶).

معادله سوم به شرح زیر فرموله شده است:

$$\text{Outcome (ماندگاری در پست‌های بعد از وزارت)} = F (B_1+B_2+b_3+B_4+B_5+B_6)$$

آخرین معادله (چهارم) در زیر ارائه شده است:

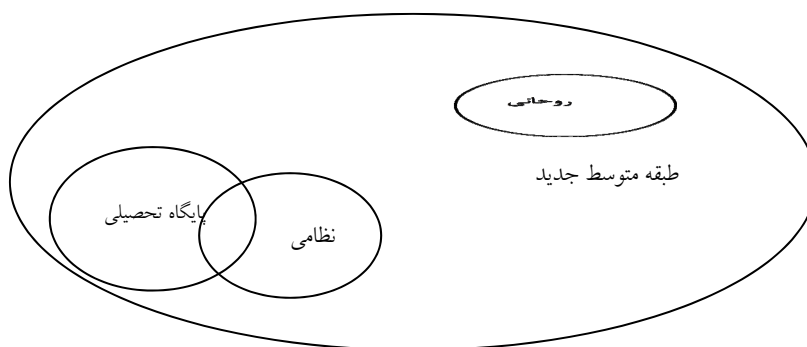
$$\text{Outcome (دستیابی به قدرت)} = F (A_4.A_5.A_6.A_7.A_8.A_9) (B_1+B_2+b_3+B_4+B_5+B_6)$$

در گزاره‌های منطقی فوق، خطاهای زیر رخ داده است:

مشخص نیست که معلول یا نتیجه (دستیابی به قدرت (Outcome) در معادله اول و چهارم چه تفاوتی با هم دارند که مؤلف برای آن دو معادله نوشته است؟ علاوه بر اشتباه فوق، در معادله اول شرایط علی (A₄.A₅.A₆.A₉) قرار دارد و در معادله چهارم شرایط علی (A₄.A₅.A₆.A₇.A₈.A₉) که در نزد مؤلف بر طبق جدول شماره ۴-۱۴۳ صفحه ۲۸۴، A₉ از تجمیع دو A₇ و A₈ ساخته شده است؛ بنابراین مشخص نیست چرا مؤلف در معادله چهارم دو تا از شرایط علی را به صورت ناموجهی تکرار کرده است. براین اساس، نهایتاً مشخص نیست که دستیابی به قدرت طبق معادله اول است یا چهارم.

قابل ذکر است که دستیابی به قدرت برای دولت قابل تصور نیست و تنها برای نخبگان قابل کاربرد است؛ بنابراین تمامی تحلیل‌های مؤلف از جدول ارزش اشتباه است؛ زیرا دولت‌ها، واحد تحلیل و موارد مقایسه وی هستند. برای اینکه روزه تردیدی در فرمان باشد که اشتباه می‌کنیم و می‌توان دستیابی به قدرت را برای دولت‌ها نیز بکار برد؛ بر مبنای چنین فرض مشکوکی مطالب بعدی را می‌نویسیم. اگر ما بخواهیم هر یک از معادله‌های فوق را به زبان ساده بخوانیم، برای معادله اول خواهیم داشت: برای دستیابی به قدرت، نخبه بایستی از پایگاه تحصیلی (A₄)، قشر روحانی (A₅)، قشر نظامی (A₆) و طبقه متوسط جدید (A₉) باشد. جدا از بی‌معنایی جمله فوق، این جمله از نظر محتوا خالی از مصداق است؛ به این معنا که کمتر نخبه‌ای در ایران وجود دارد که هم نظامی باشد و هم روحانی و هم دارای تحصیلات دانشگاهی و هم جزو طبقه متوسط جدید باشد^{۳۴}. همچنان که در منطق بولی (Boolean) می‌دانیم، ضرب اشاره به واو یا And دارد و دلالت بر این دارد که عطف منطقی یک عملگر روی دو ارزش منطقی، نوعاً ارزش دو گزاره است که اگر و تنها اگر هر دو عامل درست باشد،

مقدار درست می‌دهد که می‌توان آن را در نمودار ون نشان داد. بر اساس معادله اول، نمودار ون زیر را داریم.

معادله چهارم را اگر به زبان ساده بخواهیم بنویسیم، به‌قرار زیر است:

برای دستیابی به قدرت بایستی نخبه از قشر روحانی، قشر نظامی، فنی و تخصصی و کارمندان عالی‌رتبه و فنی و تخصصی + کارمندان عالی‌رتبه و قشر متوسط جدید (تکنوکرات‌ها و بروکرات‌های دیوان‌سالار دولتی) باشد؛ علاوه بر این‌ها دارای یکی از مصادیق B باشد که عملاً شخصی در اینجا قرار نمی‌گیرد. در اینجا بازم مشخص نیست که B_1 با A_6 که هر دو بر قشر نظامی و... دلالت دارند؛ چه تفاوتی با هم دارد.

مشخص نیست شرایط علی ($B_1+B_2+B_3+B_4+B_5+B_6$) در معادله دوم و سوم چه تفاوتی با هم دارند که مؤلف برای آن دو نتیجه «تجربه بیش از دو بار حضور در دولت» و «ماندگاری در پست‌های سیاسی بعد از وزارت» را نوشته است؟ اگر نتیجه این دو شرایط علی یکی است، چه نیازی به تفکیک آن‌ها از هم. به‌عبارت‌دیگر، معادله دوم و سوم یکی است.

مؤلف در صفحه ۲۸۴، جدول ارزشی با دو شرط علی ارائه داده که نحوه جمع‌آوری داده‌ها، عملیات ریاضی (جمع، تفریق، ضرب و تقسیم) بر روی داده‌ها و ... محل اشکال است که به برخی از آن‌ها در فرازهای قبلی اشاره کردیم. مؤلف در این جدول از A_1 ، A_2 و A_3 استفاده نموده؛ ولی در ادامه در هیچ تحلیلی آن‌ها را بکار نگرفته است (عدم به‌کارگیری آن‌ها در عین عیب داشتن، حسن محسوب می‌شود؛ زیرا معادله‌ها بی‌معناتر از قبل می‌شوند). در ایجاد B که از ترکیب B_1 تا B_6 ایجاد شده، مشخص نیست مؤلف با خانه‌های خالی جدول چگونه برخورد کرده و توضیحی در این‌باره نداده است. علاوه بر این‌ها، وی از عملیات ریاضی جمع و تقسیم

استفاده کرده که مبنای منطقی ندارد و در صورت داشتن منطق ریاضی چنین اعمالی، استفاده از آن را توضیح نداده است.

مؤلف در جدول ۴ - ۱۴۴ صفحه ۲۸۶ آماره‌های تراکم قدرت را ارائه داده و منبع آن را جدول ۴ - ۱۴۳ اعلام کرده است که مشخص نیست این ارقام فازی است یا غیرفازی؟ در هر صورت (رقم فازی یا غیرفازی)، به دلیل نداشتن معیار و محکی (نسبت با سایر دولت‌ها یا سایر کشورها)، مشخص نیست که ارقام ذیل چه معنای داشته و دولت‌های ایران در چه وضعیتی قرار دارند.

انحراف استاندارد	میانگین	حداکثر	حداقل	دامنه	n
۲۱۳۸۶	۹۳۶۲	۷۱	۰۸	۶۲	۱۳
					ماندگاری

۷. نتیجه‌گیری و نقد آن

مؤلف در فصل پنجم نتیجه می‌گیرد: تفاوت اصلی در ترکیب پایگاه اجتماعی وزیران، حضور قشر روحانی و نظامی در دولت‌ها است. در کابینه دولت‌های اول تا دوازدهم ۴۱ روحانی و ۵۱ نظامی حضور داشته‌اند (همان: ۲۹۷) و از این یافته مؤلف نتیجه می‌گیرد که این امر دلالت بر ضعف نقش نهادهای مدنی در سیاست ایران دارد (همان: ۲۹۸). در اینجا، مؤلف نتیجه ناصوابی از تحلیل خویش گرفته است. برای اخذ چنین گزاره‌ای مؤلف بایستی دقت بیشتری به خرج می‌داد. مؤلف برای ادعای خود در مورد نظامیان، بایستی نخبگان نظامی قبل از انقلاب را با نخبگان نظامی بعد از انقلاب مقایسه و سپس نتیجه‌گیری می‌کرد. مؤلف چنین امری را انجام نداده است. با توجه به اهمیت نظامیگری و نقش ارتش و نظامیان برای رژیم پهلوی، بعید است که تعداد و درصد نظامیان نخبه در کابینه‌ها در قبل از انقلاب، کمتر از بعد از انقلاب باشد. علاوه بر این، شکل‌گیری انقلاب و جنگ خارجی و تحمیلی عراق با ایران، این مقدار و میزان را توجیه می‌سازد.

در مورد روحانیون، هرچند مؤلف به عدم حضور روحانیون در سمت وزارت در قبل از انقلاب اشاره دارد^{۳۵} (همان: ۱۹)، حضور ۴۱ روحانی در وزارت و دولت (۱۱.۲۴ درصد اعضای کابینه) را به‌عنوان یافته پرابلماتیک و غیرمنتظره برجسته می‌سازد. امری که با توجه به اسلامی بودن نظام و حکومت ولایت‌فقیه در آن چندان پرابلماتیک^{۳۶} نیست. حضور ۴۱ مورد روحانی (۱۱ درصد) در کابینه دولت، خلاف آمد روندهای است که پس از انقلاب در جریان است.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی ... (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی)* ۹۱

مؤلف دقت نمی‌کند که از ۱۰ رئیس‌جمهور انتخاب‌شده به ریاست‌جمهوری و ۲ نخست‌وزیر منصوب‌شده به نخست‌وزیری که توانستند ۴ سال یا ۸ سال در قدرت بمانند، تنها ۴ غیرروحانی توانستند حضورداشته باشد (میرحسین موسوی و احمدی‌نژاد به مدت دو دوره)؛ بنابراین تحلیل مؤلف واجد اشکال و اعضاء است که بدون توجه و التفات به فرایندهای تاریخی و منحصربه‌فرد ایران (انقلاب، جنگ، توسعه و ...) که توجه به آن‌ها از الزامات روش‌های کیفی و تاریخی - تطبیقی است؛ نظرات خلاف واقع ارائه می‌دهد. برای این‌که داوری و پیش‌داوری نداشته باشیم و جنین توجیهی را متأملانه بیان نماییم؛ دقت در جدول زیر که داده‌های آن از کتاب بروجردی و رحیم‌خانی (۲۰۱۸) استخراج‌شده، حضور کم روحانیون را در کابینه دولت‌ها نشان می‌دهد. جدول نشان می‌دهد که روحانیون در دولت کمترین حضور را دارند (۷.۳ درصد) و این مسئله‌دار و پرابلماتیک است که چرا روحانیون، برخلاف دانشگاهیان که حضور بیشتری در دولت دارند، در کابینه دولت حضور فعال همچون سایر حوزه‌ها (شورای نگهبان، مجلس شورای اسلامی، خبرگان رهبری، مجمع تشخیص مصلحت نظام) ندارند.

توزیع نسبی نخبگان سیاسی برحسب تحصیلات و مناصب سیاسی آن

کل نخبگان	قضایی	نظامی	شورای نگهبان	مجمع تشخیص مصلحت نظام	دولت	مجلس خبرگان تدوین قانون اساسی	مجلس خبرگان	مجلس شورای اسلامی	
۲۲.۴	۶۴.۲	۵.۱	۴۳.۲	۳۱.۷	۷.۳	۶۲.۶	۸۴.۰	۱۸.۴	روحانی
۲.۸	۱.۹				۰.۸	۲.۸		۳.۵	دیپلم
۲.۳				۱.۷		۱.۴		۳.۰	کاردانی
۶۳.۲	۱۳.۲	۶۵.۸	۴۵.۵	۵۰.۰	۸۵.۱	۱۹.۴	۱.۴	۶۷.۰	دانشگاهی
۶.۸	۱۳.۲	۲.۵	۱۱.۴	۱۳.۳	۹.۷	۱۲.۵	۱۲.۸	۶.۸	روحانی و
۹۷.۶	۹۲.۵	۷۳.۴	۱۰۰	۹۶.۷	۹۸.۹	۹۶.۵	۹۸.۲	۹۸.۷	جمع
۲.۴	۷.۵	۲۶.۶	۰	۳.۳	۱.۱	۱.۴	۱.۸	۱.۳	فاقد داده
۲۳۳۶	۵۳	۷۹	۴۴	۶۰	۲۶۲	۷۲	۲۱۹	۱۸۱۳	جمع کل

منبع: بروجردی و رحیم‌خانی، ۲۰۱۸. محاسبات از نویسنده است. لازم به ذکر است که تعداد نخبگانی موردبررسی ۲۳۳۲ نفر است که در بازخوانی کتاب ۲۳۳۶ نفر آمده است و ۴ نفر به اشتباه وارد تحلیل شده است.

مؤلف در آخرین بند (پاراگراف) کتاب ضمن بیان خط‌پذیری مشاهدات تجربی یافته‌های خویش، متن را محتاج انتقاد می‌داند (۲۵، ۲۹۹) و از جامعه علمی خواهان کشف خطا و اصلاح آن است (همان: ۲۹۹). هرچند وی در صفحه ۲۵ با بیان گزاره شرطی اگر (محققان دیگر جنین و چنان کنند و) ... (آنگاه) شاید نتیجه علمی مشابهی را تولید کنند (همان: ۲۵)؛ بر نقدپذیری علمی خویش مبتهج است و مباحثات می‌کند؛ ولی تجربه نشان داده است که این‌گونه نیست.^{۳۷} حال این سؤال برای خواننده آگاه از آثار مؤلف، پیش می‌آید که چرا وی با توجه به نقدهای ویران‌کننده ناقدان و سایر محققان که بر آثار وی نوشته و وارد کرده‌اند^{۳۸}؛ توجه نمی‌کند و تلاشی برای بهبود و رفع ایرادها و آسیب‌های تحقیق خود نمی‌کند.

۸. نتیجه‌گیری، بحث و استدلال

کتاب «نخبگان سیاسی پساانقلاب: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران»، کتابی است که در زمینه چرخش نخبگان در جمهوری اسلامی ایران تحلیلی ارائه می‌دهد که به روندها و فرایندهای تاریخی ایران بی‌توجه است. این عدم التفات به یگانگی و خصلت منحصریه‌فرد تاریخی همراه با رجحان و تجلیل روش تاریخی - تطبیقی در شکل تحلیل رابطه مجموعه‌ای، منجر به ارائه توصیفی اعوجاجی از وضعیت نخبگان سیاسی حاضر در ایران شده است. این امر پیامد بی‌توجهی به دو مورد اساسی است: از یک‌سو، مؤلف دقت نمی‌کند رژیم‌های برآمده از انقلاب به علل تلاطم و دگرگونی رادیکال و انقلابی موضوع مناسبی برای گردش و چرخش نخبگان نیست. از سوی دیگر، دامنه زمانی تحقیق چندان مستدل نیست. دولت موقت بازرگان که در شرایط انقلابی ظاهر شد و منصوب امام خمینی بود و نتوانست به مدت چهار سال تداوم داشته باشد، چندان تفاوتی با دولت شورای انقلاب و دولت موقت مهدوی کنی نداشت که مؤلف آن‌ها را بررسی نکرده است (این دو دولت نیز منصوبی و در شرایط انقلابی ظاهر شدند). به نظر می‌رسد دولت‌های سوم به بعد برای بررسی مناسب‌تر باشند و پنج دولت قبلی به دلایل و عللی قابلیت بررسی را ندارند.

مهم‌ترین مفهوم و شاخص مؤلف (تراکم و ماندگاری) در مظان شک و شبهه است. بر اساس تعریف مؤلف از این شاخص، جابه‌جایی نخبه از یک وزارت به وزارت دیگر، دلالت بر ماندگاری دارد؛ حال اگر طول مدت وزارت نخبه‌ای در دو وزارتخانه، کمتر از نخبه‌ای باشد که در مدت چهار سال در یک وزارت مانده باشد؛ ماندگاری اولی بیشتر از دومی است که از لحاظ سنجش فاقد اعتبار است.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی* ... (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۹۳

آبشخور عدم ارائه نظریه‌ها و فرضیه‌های رقیب در این تحقیق از خودداری آگاهانه مؤلف است که منجر به عدم توجه و التفات به نظریه‌ها و فرضیه‌های رقیب شده است. خودداری آگاهانه به این معنا است که مؤلف توجهی به تحقیقات پیشین نکرده و تحقیق خود را از صفر شروع کرده است. این شروع جسورانه و جنجالی مؤلف نه تنها حسن محسوب نمی‌شود؛ بلکه موجب شده که مؤلف کارهای قبلی در زمینه ایران را به هیچ بینگارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. در مشخصات کتاب تعداد صفحات کتاب ۳۳۵ صفحه ذکر شده که با احتساب فهرست مطالب و صفحات اول کتاب (۸ صفحه) اثر ۳۲۵ صفحه و با احتساب جلد کتاب ۳۲۸ می‌شود.
۲. نتیجه‌گیری در فهرست مطالب با عنوان یک فصل مستقل تبویب نیافته، ولی در متن کتاب با عدد ۵ (مانند بقیه فصول) به عنوان یک فصل نوشته شده است.
۳. در صفحه ۲۸۰، به جای ۱۳۹ نفر ۱۴۲ مورد نوشته شده که محل چالش است.
۴. جدول ۴ - ۱۴۱ صفحه ۲۷۹ با جدول فوق که در صفحه سوم نوشته شده، کاملاً یکسان است و چیزی فراتر از جدول ۱ - ۱ ندارد. جای تعجب است که مؤلف از ر.ک به: ۴-۱۴۱ استفاده کرده و خواننده منتظر مطالب جدیدی است که در آنجا ارائه گردد. توضیحات صفحه بعد مؤلف مبهم است.
۵. عین جمله کتاب است.
۶. همچنان که ساعی می‌نویسد: در این متن تراکم قدرت معادل توزیع متمرکز قدرت سیاسی است. تراکم قدرت از طریق شاخص چگالی ماندگاری در قدرت مطالعه شده است (همان: ۲). شواهد تجربی دلالت بر تراکم منابع قدرت در ایران دارد (همان: ۴). در این فقره نقل شده، تراکم قدرت یا تراکم منابع قدرت در ایران در برخی از جاهای متن به معنی قدرت متراکم است و در برخی از جاها به معنی تراکم قدرت. به عبارت بهتر، برای خواندن و فهمیدن بهتر متن، خواننده بایستی تراکم قدرت را به معنای قدرت متراکم بخواند. در زبان فارسی توزیع تراکم قدرت سه اسم هستند که به هم اضافه شده و حالت مضاف و مضاف‌الیه دارند. توزیع متراکم قدرت را می‌توان از نظر زبان فارسی معنادار خواند؛ ولی توزیع تراکم قدرت بی معنا است مؤلف به جای موصوف و صفت از مضاف و مضاف‌الیه استفاده کرده است.
۷. هرچند این فرض، مقرون به گفته و برخی از مطالب کتاب است؛ اما از جهتی نامعقول و مطرود است؛ زیرا مؤلف در صفحه ۲ مدعای خود را چنین بیان می‌کند: مدعای این پژوهش ناظر بر تراکم قدرت در گروه محدودی از نخبگان سیاسی است که میان این حلقه قدرت، روابط ساختاری ناظر بر اشتراک طبقاتی وجود دارد (همان: ۲). همچنان که ملاحظه می‌شود و در فرازهای بعدی نیز خواهیم گفت، واحد تحلیل در این ادعا نخبگان هستند نه دولت‌ها. بر این اساس، مسئله این خواهد بود که چرا قدرت در بین

- برخی از گروه‌ها (گروه محدودی از نخبگان سیاسی)، انحصاری و متراکم است. در فرازهای بعدی خواهیم دید که کتاب مغشوش‌تر از آن است که تن به نقد بدهد.
۸. تأکید مؤلف بر روش رابطه مجموعه‌ها این روش را نامناسب کرده است. مؤلف در دو جای کتاب خویش بر روش خود تأکید دارد؛ صفحه ۲۳ و ۲۸۳ که هر دو، واجد مطالب یکسانی است. جالب است که مؤلف در صفحه ۲۸۳ می‌نویسد: همچنان که در فصل روش گفته‌شد (همان: ۲۸۳). خواننده با رجوع به صفحه ۲۳ مطلبی فراتر از صفحه ۲۸۳ نمی‌یابد. ما در بخش روش و نقد آن به این مطلب می‌پردازیم.
۹. برای اطلاع بیشتر از منطق و به‌کارگیری نادرست این روش مراجعه کنید به طالبان، ۱۳۹۲؛ طالبان، ۱۴۰۰: فصل دوازدهم. این مقاله‌ها در نقد آثار ساعی نوشته‌شده است.
۱۰. ما این ادعا و نتیجه را بر اساس نقد دیگر آثار مؤلف فهمیدیم و در اینجا آن را یادآوری می‌کنیم (برای اطلاع بیشتر مراجعه کنید به طالبان، ۱۳۹۴؛ صالح‌آبادی، ۱۳۹۶).
۱۱. نامناسب از آن جهت که تحقیق شجیعی درباره پایگاه نخبگان سیاسی است؛ درحالی‌که تحقیق مؤلف درباره تراکم قدرت و یا به قول خویش توزیع تراکم قدرت است.
۱۲. عین جمله کتاب است. مشخص نیست که مؤلف چگونه بین خاستگاه طبقاتی و پایگاه اجتماعی نخبگان از یک‌سو و دستیابی به قدرت سیاسی از سوی دیگر رابطه برقرار می‌کند.
۱۳. این کتاب در دو قالب چهارجلدی (۱۳۷۲) و دوجلدی (۱۳۸۳) منتشر شده است.
۱۴. کتاب نخبگان سیاسی ایران اثر زهرا شجیعی در سال ۱۳۷۲ در چهار جلد چاپ شده است.
۱۵. احتمالاً انعطاف‌پذیرتر از باشد.
۱۶. عین متن کتاب است.
۱۷. احتمالاً قابل فهم باشد.
۱۸. منطق نظم قیاسی یا نظم منطق قیاسی!
۱۹. زیرا قدرت مقصد دولت نیست و نخبگان آن را به دست می‌آورند. به عبارت دیگر، دستیابی به قدرت سیاسی برای دولت بی‌معنا است. شاید درجایی بتوان گفت که دولت به قدرت دست یافته است؛ اما در اینجا چنین سخنی ناصواب است.
۲۰. تجربه مناصب داری قدرت در دیوانسالاری حکومتی و تجربه مناصب داری قدرت هر دو دارای معنای یکسانی است و به‌جای یکدیگر به کار می‌رود (همان: ۱۷).
۲۱. عین متن کتاب است.
۲۲. متن کتاب این قدر آشفته است که نمی‌شود به آن اعتماد کرد. در همین جا، قدرت در اجتماع سیاسی، از یافته‌های مؤلف است نه وبر. تحلیل وبر از این سه مفهوم آن قدر پیچیده است که متن حاضر توان حمل و برد آن را ندارد. وبر در کتاب اقتصاد و جامعه، طبقه، طبقه اقتصادی، طبقه اجتماعی و گروه‌های منزلتی را

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی* ... (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۹۵

در یک بخش و حزب را در بخش دیگر مطرح می‌کند (ویر، ۱۳۸۴). مؤلف در صفحه ۱۵، خواننده را به این کتاب، یعنی اقتصاد و اجتماع ویر که همسر ویر آن را در سال ۱۹۲۲ منتشر کرد و به زبان آلمانی است، ارجاع می‌دهد. این کتاب در سال ۱۹۶۸ به انگلیسی ترجمه شده است. مؤلف در فهرست منابع نیز سال آن را ۱۹۲۲ نوشته است که اشتباه است و نام این کتاب نیز به زبان آلمانی است.

۲۳. مؤلف در دو جای کتاب خویش بر روش (روش در معنای تحلیل و تبیین نه تعریف مفاهیم و اندازه‌گیری) خود تأکید دارد، صفحه ۲۳ و ۲۸۳ که هر دو واجد مطالب یکسانی است و هیچ‌یک مطالبی فراتر از هم ندارند.

۲۴. در زیرنویس Invisible آمده است که معلوم نیست بر چه امری دلالت دارد.

۲۵. ریگین در مقدمه کتاب روش تطبیقی خود (ویراست دوم کتاب در سال ۲۰۱۴ منتشر شده است)، بجای سنجش (Measurement) از واسنجش یا کالیبراسیون (Calibration) استفاده نموده و آن را متعلق به مجموعه‌ها می‌داند (ری‌گین، ۲۰۱۴: xxiii).

۲۶. این عدم اشاره به تحلیل و منطق فازی در این اثر، ممکن است نتیجه انتقاداتی باشد که برخی از محققان بر آثار ساعی در زمینه فازی سازی وارد کرده‌اند. طالبان در آثار خود (۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۴ و ۱۴۰۰) نقدهای ویران‌کننده‌ای بر فازی سازی و تحلیل فازی ساعی وارد کرده است.

۲۷. شرایط علی برای موردها، یعنی دولت‌ها نوشته شده؛ ولی تحلیل‌ها برای نخبگان است. نقد ما بر اساس نادیده گرفتن چنین اشتباهی است.

۲۸. مؤلف بخش مستقلی را به تحلیل تطبیقی اختصاص نداده و در واقع این بخش (تحلیل تطبیقی) به‌عنوان مقدمه، پنج سطری است که در آن توضیحات درباره ادامه کار ارائه می‌شود.

۲۹. دقت در این امر که در بخش تحلیل علی، توزیع قدرت، بررسی و واکاوی می‌شود نه تراکم قدرت؛ نشانگر اغتشاش در موضوع مورد بررسی محقق است.

۳۰. همچنان که نوشتیم؛ در بخش تحلیل علی، توزیع قدرت محل واکاوی است نه تراکم قدرت. درحالی‌که بر اساس مدل تئوریک ۱ (صفحه ۱۶)، دستیابی به قدرت سیاسی یا تراکم قدرت معلول مورد نظر مؤلف است.

۳۱. آشفتگی متن مانع از دقت در خواندن می‌شود. در همین فقره نقل و قول شده: در میان سه قشر اجتماعی، روحانی، نظامی و طبقه متوسط جدید، طبقه و قشر در معنای عامیانه به‌کاررفته و طبقه قشر است و قشر طبقه.

۳۲. عین متن کتاب است.

۳۳. رقم ۳۷ معلوم نیست بر چه امری دلالت دارد. ما عین متن را آوردیم.

۳۴. در اکثر تحلیل‌ها روحانیون جزو طبقه متوسط سنتی محسوب می‌شود. البته تحلیل مؤلف آشفته‌تر از آن باشد که به چنین ظرایفی حساس باشد. در تحلیل مؤلف، طبقه، پایگاه اجتماعی، قشر و گروه‌های منزلتی و ... در یک معنا بکار می‌رود و معنای تخصصی جامعه‌شناختی ندارند.

۳۵. مؤلف می‌نویسد: مطالعات شجیعی نشان می‌دهد که روحانیون در دوره محمدرضا شاه در سمت وزارت حضور نداشته‌اند؛ اما در این زمینه نیز ارجاعی صورت نمی‌گیرد که مشخص شود آیا این گفته صحیح است یا خیر.

۳۶. شکل‌گیری جمهوری اسلامی و نظام سیاسی ایران از جنبه‌های مختلفی برای محققان مسئله‌انگیز است؛ لیکن از جنبه موردنظر مؤلف چندان نکته مسئله‌انگیزی برای بیان وجود ندارد. این نظام ممکن است از جنبه جمهوری خواهی و یا از جنبه اسلام‌خواهی مسئله‌دار به نظر برسد (صالح‌آبادی، ۱۳۸۹).

۳۷. تا جایی که منتقد اطلاع دارد؛ نقدهای فراوانی به آثار وی وارد شده و اساس و بنای تحقیقاتی وی را به شدت مغشوش کرده‌اند؛ ولی ایشان از ارائه پاسخ ایجابی به این انتقادات خودداری نموده‌اند. امید که این خودداری آگاهانه نباشد. نقد شریفی (۱۳۸۶) بر کتاب وی، دموکراتیزاسیون در ایران، به‌عنوان بهترین نقد، شایسته تقدیر در سال ششم جشنواره نقد کتاب علوم اجتماعی شده است (حقانی، ۱۳۸۹: ۱۱۳). نقدهای طالبان (۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۴ و ۱۴۰۰) بر آثار وی اگر نگوییم بنیادافکن، ویران‌کننده هستند.

۳۸. برای این نقدها مراجعه کنید به شریفی، ۱۳۸۷؛ حقانی، ۱۳۸۸؛ صالح‌آبادی، ۱۳۹۶، ۱۴۰۰؛ طالبان ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۴ و ۱۴۰۰.

کتاب‌نامه

حقانی، مژگان (۱۳۸۸)، «گزارش ششمین جشنواره نقد کتاب علوم اجتماعی در بوته نقد (خبر و گزارش)»، کتاب ماه علوم اجتماعی، دوره جدید، شماره ۲۲، صص ۱۱۲-۱۱۵.

ریگین، چالرز (۱۳۸۸)، *روش تطبیقی: فراسوی راهبردهای کمی و کیفی*، ترجمه محمد فاضلی، تهران: نشر آگاه.

ساعی، علی (۱۳۸۶)، *دموکراتیزاسیون در ایران*، تهران: انتشارات آگاه.

ساعی، علی (۱۴۰۰)، *پژوهش تحلیل چرخش نخبگان قدرت در ایران، ۱۳۵۷-۱۳۹۸*، تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.

ساعی، علی (۱۴۰۰)، *نخبگان سیاسی پس‌انقلاب: تحلیل طبقاتی چرخش نخبگان در ایران*، تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.

شریفی، علی (۱۳۸۷)، «بررسی و نقد کتاب دموکراتیزاسیون در ایران»، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۷، صص ۴۷-۴۱.

بررسی و نقد کتاب *نخبگان سیاسی ...* (ابراهیم صالح آبادی و جواد علی آبادی) ۹۷

- صالح آبادی، ابراهیم (۱۳۸۹)، بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری جمهوری اسلامی ایران، رساله دوره دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- صالح آبادی، ابراهیم (۱۳۹۶)، *منطق جامعه‌شناسان سیاسی ایران*، تهران انتشارات کویر.
- صالح آبادی، ابراهیم (۱۴۰۰)، «بررسی و نقد کتاب پارلمان و توسعه اقتصاد ملی در ایران»، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال ۲۱، شماره ۴، صص ۱۵۷-۱۸۲.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۸۵)، «تحلیل جامعه‌شناسی دموکراتیزاسیون در ایران»، جامعه‌شناسی ایران، سال ۷، شماره ۳، صص ۹۴-۱۰۴.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۸۸)، «مکانیسم‌ها و جامعه‌شناسی (نقش و اهمیت مکانیسم‌ها در تبیین پدیده‌های اجتماعی)»، روش‌شناسی علوم انسانی، دوره ۱۵، شماره ۶۱، صص ۶۳-۱۰۲.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۹۰)، «آزمون فازی فرضیات شرط لازم و شرط کافی در علوم اجتماعی»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۳، شماره ۴، صص ۲۱-۳۷.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۹۱)، «جستارهای روشی در علوم اجتماعی»، تهران: انتشارات پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۹۴)، «تحلیل فازی در برابر تحلیل رگرسیون»، مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۲۶، صص ۱۹۷-۲۱۹.
- طالبان، محمدرضا (۱۴۰۰)، «کاربردهای نامناسب تحلیل فازی در جامعه‌شناسی ایران»، در درباره جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- ویر، ماکس (۱۳۸۴)، *اقتصاد و جامعه*، ترجمه عباس منوچهری، مهرداد ترابی نژاد و مصطفی عمادزاده، تهران: انتشارات سمت.

Boroujerdi Mehrzad, Rahimkhani, Kouros (2018), *Post-revolutionary Iran: A Political Handbook*, New York: Syracuse University Press.

Boudon, Raymond, Bourricaud, Francois (1989), *A Critical Dictionary of Sociology*, English translation, The University of Chicago Routledge.

Ragin, Charles (2009). *Redesigning Social Inquiry, Fuzzy Sets and Beyond*. University of Chicago Press. Chicago and London.

Ragin, Charles (2014). *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press